

PAPÍRSZELETEK

NÉMETH ISTVÁN

BIROBOT

Forduljak bármerre, a velem szembejövők rágnak. Nem a fogatlan öregek, hanem az erős, ép fogú fiatalok. Közülük főképpen a lányok. Ez a helyzet mind Tokióban, Ulánbátorban, Párizsban, Budapesten, Újdelhiben, Chicagóban, mind Zentagunarason. Az utcán való kérődzés állítólag Amerikából indult el, de már nemcsak ott kérődznek az erős és ép fogú fiatalok, hanem a világ minden utcáján, sőt most már a templomokban, az opera-előadásokon, a temetőkben és természetesen a tévé képernyőin is. A teheneket megértem, és már gyerekkoromban megszoktam, hogy kérődznek. Ez nekik nem valami rossz vagy csúnya szokásuk, és nem a szellős és tágas prériről, az ázsiai pusztákról hozták magukkal, hanem eleve ilyenek, ilyenek születtek. Befalják a szénát, lenyelik, azután, ha gondolják magukat, felböfentik, újra megrágnak, s most már úgy nyelik le, hogy ne kelljen többé felböfenteniük. Említett gyerekkoromban valósággal elbűvöltek a kérődző tehenek. Ez a művelet nem tátogással járt, mint a rágógumirágás, hanem csukott szájjal csinálták a világ talán legjámborabb teremtményei. Valahogy úgy, mintha a szájunkban két kicsi malomkő lett volna beszerelve, s ezeket forgatva mintegy őrlték az őrlendőket. Spongyapuha ajkukat vízszintesen, lassan mozgatva. Nem tudta megállni, hogy ilyenkor meg ne simogasd a homlokukat. A kérődző tehén maga a béke és nyugalom megtestesült szimbóluma lehetne. Nem így a velem szembejövő kétlábú rágcsálók.

El tudom fogadni, hogy a rágógumi erősíti a – hál’ istennek különben is erős és ép fogakat, vagy az ínyt, azt is el tudom képzelni, hogy egy rágógumizó leányzónak úde a lehelete, de maga a tele szájjal való rágás – utcán, iskolában, színházban stb. –, mégha világlajelenségről van is szó, számomra valahogy illetlen, még azt is meg merem kockáztatni, hogy ízléstelen. Áramlanak velem szemben az utcán, és rágnak. Nem úgy mint a tehének, ezek megelevenedett malmok, hozzájuk illő ráérős nyugalommal, hanem úgy, ahogy az első amerikai a szájába vette ezt az egész világot meghódító ártalmatlan maszlagot. Tudom, hogy el fognak taposni. Máris mintha vakok lennének, belémütköznek, pedig nem vakok, csak azért ütköznek belém, mert ugyan megtanítottuk őket az ábécére meg az egyszeregyre, de másra már nem futotta az időnkből. Például arra, hogy lehet ugyan szívet melengető látvány, ahogyan a jámbor Riska tehénünk békésen kérődzik, viszont kevésbé szemet gyönyörködtető, ha ugyanezt egy csinos hajadon teszi az oltár előtt, miközben kimondja a boldogító igent. Mert megesett már ehhez hasonló. Megtörténhet, hogy lassan mindnyájan jámbor, kérődző tehenné válunk? Vágóhidakra valókká? Biorobotokká?

MADARAK FOLYÓJA

Bennfentestől hallom, hogy csökkenőben a fordítói munka. Már ami a szépirodalmi műveket illeti. Nemcsak az átültetésre érdemes versek iránt csappant meg az olvasók, így a kiadók érdeklődése és érdeke, de a prózai művek, a regények iránt is. Olyan irodalomban történik mindez, amelyben a műfordításnak gazdag hagyománya van. Ez a magyar olvasók előtt nem szorul bizonyításra. Már közhelyszerű, ha azt mondom, hogy a legjelesebb költőink és íróink adták a nevüket és ragyogó tehetségüket Dante, Shakespeare, Villon és a többiek „megmagyarosításáért”. Hogy ne csak sejtünk, fél füllel halljunk valamit a világ lángelméiről, de anyanyelvünkön meg is ismerhessük őket. Olyan remek átköltésekben, amelyek úgy hatnak ránk, mintha Arany János vagy Krúdy nyelvéen íródtak volna. Az is köztudomású, hogy volt a magyar irodalomnak, illetve a magyar közéletnek olyan korszaka, amikor a hallgatásra ítélt költők legfeljebb csak idegen költők tolmácsaként juthattak szóhoz.

Míg az említett bennfentest hallgatom, az jut eszembe, hogy a csökkenő érdeklődés a fordítói munka iránt nem köthető-e össze a globa-

lizáció elterjedésével, mind erőteljesebb térhódításával? A világ talán minden iskolájában a legelterjedtebb nyelvet (is) tanítják; a ma, de különösen a holnap embere, lett légyen az holland vagy tunguz, semmi szükségét nem érzi annak, hogy lefordítsák anyanyelvére Dosztojevskij, mert megtalálja ezt angol fordításban, amiként minden olvasásra érdemes regényt, verset vagy drámát megtalál ebben a fordításban.

Ha így lesz, aligha tud majd ennek túlságosan örülni Kosztolányi odafenn a csillagokban. Mért nem? Gondolom, elsősorban azért nem, mert az e világon hagyott és a mai meg a jövőendő magyar költőkre bízott anyanyelve a saját népén belül veszít jelentőségéből, ezen túlmenően pedig a spanyolból angolra fordított versnek a magyar olvasó szájában nem lesz meg az a zamata, mintha azt az eredetiből egy vérbeli magyar költő ültette volna át imádott anyanyelvére.

Azt azonban el se tudom képzelni, hogy a nevezett világnyelv teljes elterjedésével magyar, svéd vagy tatár költő teljesen és véglegesen háttá fordítana az átköltésnek. Akkor se fordít háttat, ha ezért egy fillért vagy egy centet se kapna. (Eddig se kapott érte sokat.) Úgy gondolom, a költő nem a centekért vagy az eurókért dolgozik, jöllehet ő is a piacról él. Mondjuk Buda Ferenc feltehetően azért birkózik egy, a világ, a globalizált világ számára ismeretlen, de kiváló kirgiz költő versével, hogy miközben az izmait s anyanyelvének a gazdagságát és hajlékonyságát próbálgatja, a kész művel a magyar irodalmat, a magyar fordításirodalmat gazdagítja.

De mi lesz akkor, ha a világ költői annyira beleszeretnek a világ egyetlen üdvözítő nyelvébe, hogy mindegyikük áttér az angolra? Ekkora árulástól talán mégse kellene tartani. A csábítás óriási, ám az erősek ezúttal is az énekesmadarak példáját követik.

CSODA A CSARLIBAN

Én a füstös kiskocsmákat, az úgynevezett csehókat, a lebujoikat azért kedvelem jobban a fényes kávéházaknál, mert azokban inkább otthon érzem magam. Ott valahogy az „enyémeim” között vagyok. Pedig ezek a kiskocsmák gyakran elhanyagoltak, csakugyan füstösek és gyakran hangosabbak a kelleténél. De itt a törzsvendégek megengedhetik maguknak, hogy kedvükre hangoskodjonak, hogy átkiabáljanak az asztalok fölött, ezt a tulaj vagy az alkalmazott is elnézi nekik, hiszen megszokhatta

már. A Csarli is ezek közé a kiskocsmák közé tartozik. Valahol a város peremén foglal helyet, nem messze a véglegesen bezárt Mekszikótól, ami igen híres-hírhedt helynek számított a környéken, annál inkább, mert bizony még kuglipályája is volt. Most lebontják, örökre eltüntetik, miként a városnegyed többi megrokkant, falusias lakóházait. Tegnap még a falai tele voltak aggatva gyászkeretes intelmekkel arra vonatkozóan, hogyan viselkedjék az, aki oda belép. Jómagam is be-betértem kopott falai közé, míg nyitva volt az ajtaja. Aztán áttettem a székhelyemet a Csarliba.

Itt az üvegajtó mögötti sarokasztaltól jó rálátás nyílik az alkonyati égre meg arra a hét jegenyére, a jegenyék hegyére, amelyek az ifjú képzőművésztanoncok iskoláját őrzik. Ennek a látványa megér nekem egy félórányi ücsörgést a Csarliban. És aztán az ismerős arcok. Rajzolgatom őket magamban, pedig én már nem vagyok sem ifjú, sem képzőművésztanonc. Néha valaki megszólal magyarul. Hallom, hogy régen ebben a negyedben jócskán éltek magyarok. Máig is maradt belőlük valahány, de már ők sem igen használják az anyanyelvüket. Nehezükre esik azon megszólalni. Maguk is érzik, mennyire megkopott; érzik, tudják, hogy *a drága szavak elporladtak, elszáradtak a szájpadlat alatt*. Errefelé bizony elporladtak, elszáradtak. De ha az az idősebb pincérnő van szolgálatban, mindig az anyanyelvemen szolgál ki. Valamikor ezen a környéken tanulta meg ezt a nyelvet s tegnap örömmel újságolta, hogy nemrég egy lakodalomban megtanulta a csárdást járni.

Talán ilyen semmiség is közbejátszik abban, hogy a már említett naplemente és a hét nyárfa nyújtotta elbűvölő látvány mellett gyakran betérek a Csarliba.

És egy valóságos sikerélmény miatt. Egy alkonyatba hajló késő délután a szakállas szóvivő a zömében szerb hallgatóságnak föltette a nem mindennapi „találós” kérdést: hogy hívják a magyarok az egészen fiatal nőtényi bárányt?

A kérdés elhangzása után még a lebuj legszemtelenebb legye is elnémult.

Bennem pedig egyszerűen megállt a verő.

Nem csoda, hiszen az elhangzott kérdés, úgy gondolom, színmagyar vendégekből álló csehóban is próbára tenné a közönséget. Sokunkat, akik nem kimondottan juhászfamíliából származunk. Hát még az itt

összesereglett ivócimborákat, a Csarli törzsvendégeit, akik legfőljebb hallomásból tudják megkülönböztetni a magyart a töröktől!

Rögtön éreztem, tudtam, hogy a szakállas egyedül engem célzott meg ebben a heréskerti környezetben meglehetősen szokatlan kérdéssel. S épp egy olyan matuzsálemet, akire, ha hirtelen ráijesztenek, a saját becsületes neve se jut eszébe. Sejtették a többiek is, hogy a kérdés az én mellemnek van szegezve, mert abban a pillanatban, ahogy elhangzott a szóvivő szakállas szájából (mellesleg még elég jól tud magyarul, talán valamikor annak is született), tehát ahogy a kérdés elhangzott, abban a pillanatban mindenki felém fordult, minden szempár rám tapadt s csak a vak nem látta, hogy már előre örvendeznek a felsülésemnek. Sütött a szemükből az előlegezett káröröm. Égette az arcomat.

Magamban nagyot sóhajtottam: ó, most segíts meg, Isten báránya, ki elveszed a világ bűneit, különben itt kell, kedvenc lebujomban, el-süllyedni szégyenemben, amit kéjes jóindulattal alig várnak megrésze-gült ivócimboráim. Most segíts meg, Isten báránya!

ÉS hihetetlen, de megsegített; az utolsó pillanatban, még mielőtt a szakállas lefújta volna a mérkőzést, beugrott:

– Jerke! – rikkantottam el magam.

Abban a pillanatban felzúgott a taps. S felragyogtak az arcok, csil-logtak a szemek. Mintha nem én, hanem ők vágták volna ki a rezet. Mintha egyszerre mindenkiben felébredt volna a büszke juhászivadék, mintha tudták volna, hogy csakis ez lehet a helyes válasz. A jerke, a varázsszó, amit a szakállason kívül itt valószínűleg mindenki először hallhatott. Vagy mégsem először? Csak elrejtőzve várt valahol a szá-jpadlat alatt, hogy valaki kimondja, fölébressze Csipkerózsika-álmából?

Csoda történt, csoda, mindeneke előtt velem. Velem, hogy nem ma-radtam szégyenben előttük. Hogy nem hagyott cserben az, ami a legin-kább az enyém. Az anyanyelvem. Az én szavam.

Igen, csoda történt. Néhanapján előfordulnak ilyen fényes kis csodák a Csarliban, ahová önmagára valamit is adó, kényes ízlésű úriember be nem tenné a lábát.